

Fakultet političkih nauka
MEĐUNARODNI EKONOMSKI ODNOSI

3. SVJETSKO TRŽIŠTE I
GLOBALIZACIJA

- 1. Uticaj medjunarodne podjele rada na trgovinu i razvoj MEO**
- 2. Osnovni pojmovi o trzistu**
- 3. Nacionalno trziste i njegove osobenosti**
- 4. Regionalna trzista**
- 5. Svjetsko trziste**
- 6. Globalizacija svjetske privrede**

Medjunarodna podjela rada

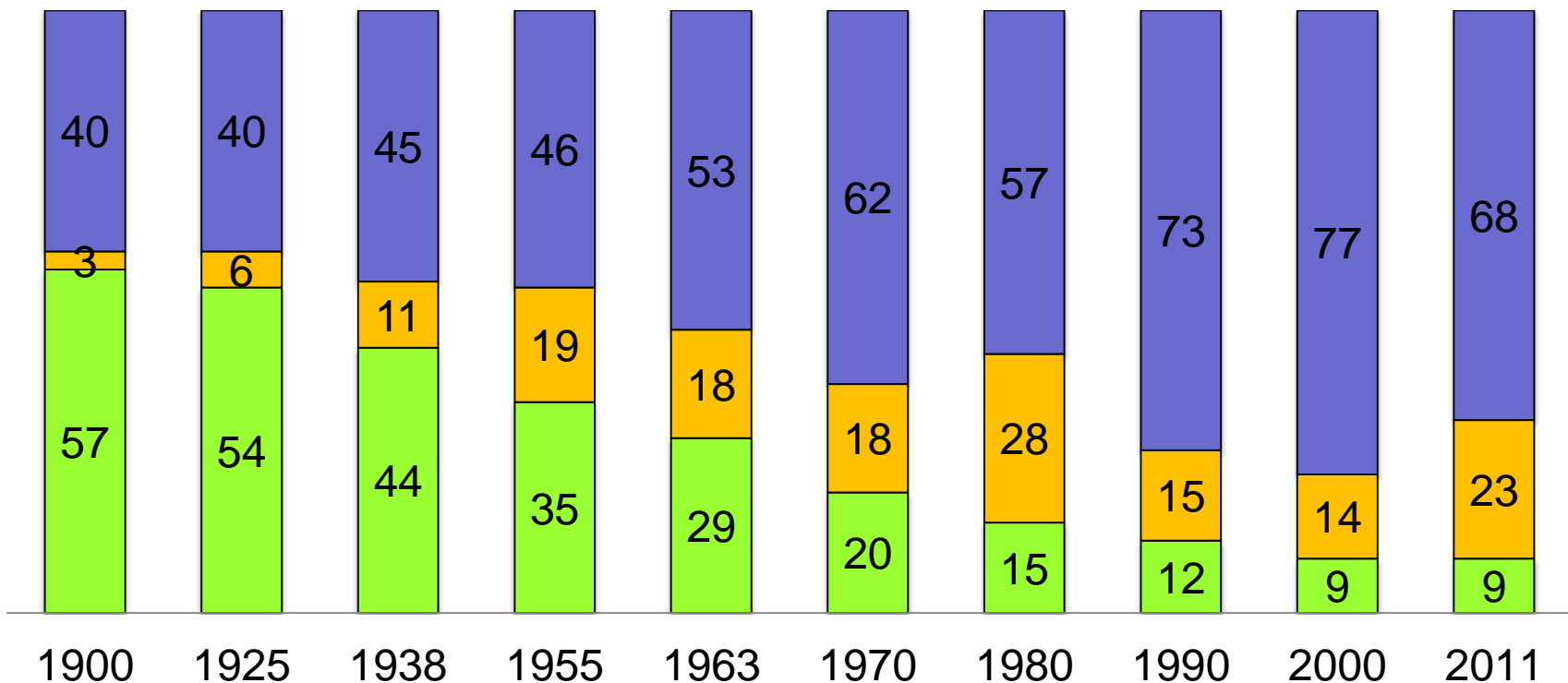
- MPR je podjela **svjetskog procesa proizvodnje na razne zemlje**. Na nju presudan uticaj vrši MT koja omogućava da se proizvodi jedne države kreću, uz komercijalne uslove, u druge države, u zamjenu za izvozne viškove ili valute tih država.
- Prednost u MT ima ona zemlja koja određene proizvode proizvodi po najpovoljnijim uslovima, uz najniže troškove proizvodnje i najniže cijene (**konkurentska prednost**)
- Stoga, **specijalizacija** uvećava MT: Svaka zemljase nastoji specijalizirati u proizvodnjih onih dobara za koje ima najpovoljnije uslove proizvodnje (prirodne i stečene) I od kojih ostvaruje max korist u MT

MPR:

- A) vertikalna** (kada se jedna faza proizvodnje obavlja u jednoj, a druga, finalna, u drugoj zemlji) i
- B) horizontalna** (kada se obavlja saradnja u djelatnostima koje nisu tehnički povezane).

Učešće različitih roba u svjetskom izvozu 1900-2011

■ Poljoprivredni proizvodi ■ Gorivo i rude ■ Industrijski proizvodi

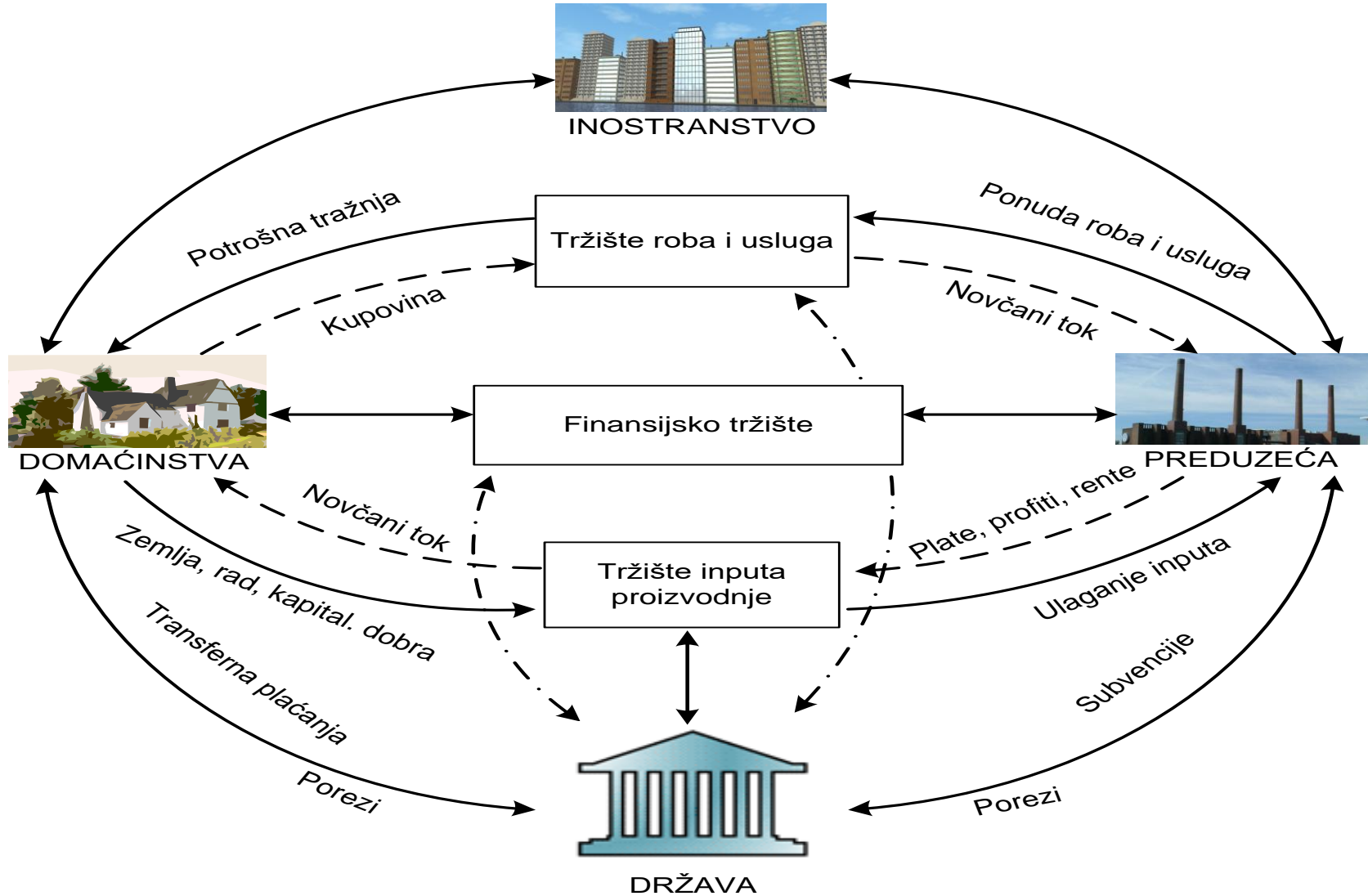
- **KONCEPT STATICKE I DINEMICKE MPR**
- **Statički** – tradicionalni odnosi razmjene ne treba da se mijenjaju....
- **Dinamički koncept MPR** - Položaj zemalja, njihovih proizvodnih sektora i roba koje proizvode i izvoze – stalno se mijenja
- poljoprivredni proizvodi (manje dodate vrijednosti) relativno sve su manje predmet međunarodne trgovine, a čitava lepeza finalnih proizvoda (veće dodate vrijednosti) sve je više predmet međunarodne trgovine (rast učešća u ukupnoj MT).

Strategija transfera tehnologije TNK - sacuvati monopol tehnologija

1. **VRHUNSKJE INDUSTRIJE** – tu spadaju tzv. visoke tehnologije i R&D, odnosno: istraživanja, inovacije, najsavremenija tehnologija, ICT, telekomunikacije, istraživanje svemira, medicinska istraživanja, posebno genetski inženjering, nuklearna energija, novi materijali, ekološki materijali i oprema itd., to su grane koje obezbjeđuju dominantan položaj u MT. U ovim oblastima TNK striktno čuvaju monopolski položaj. **Samo izuzetno, i uz vrlo visoku cijenu, pojedine, pažljivo odabrane zemlje**, mogu računati da dobiju tehnologije iz ovih oblasti, ali samo kroz direktnu zajedničku proizvodnju i FDI. Drugim riječima – minimalan transfer tehnologije.
2. **PRERADJIVAČKE INDUSTRIJE SA JAKIM PROFITOM** – ovdje spadaju industrija automobila i mašinogradnja, koje predstavljaju pokretačku snagu razvoja. RZ sele ove grane samo u tzv. zemlje od „povjerenja“, ali sa ciljem trajnog osvajanja tržišta, ukoliko je pouzdano i sigurno. Drugim riječima, transfer tehnologije samo prema strateškim partnerima.
3. **BAZIČNE INDUSTRIJE** – ovdje spadaju tzv. bazične industrije („priljave“ industrije); one se lako ustupaju ZUR ili zemljama u tranziciji, ne samo zbog male dodate vrijednosti, već i zbog negativnog efekta na životnu sredinu. Lak transfer tehnologije.
4. **INDUSTRIJE SA MALIM PROFITOM** - obuća, namještaj, tekstil, industrije u tehnološkom zalasku. Ove industrije se u značajnom dijelu mogu preseliti i preseljavaju se iz RZ u ZUR i tranzicione ekonomije. Lak transfer tehnologije.

OSNOVNI POJMOVI O TRZISTU

- **TRZIŠTE** – oblik razmjene proizvoda i usluga posredstvom novca, gdje se cijene formiraju kroz odnos ponude i tražnje
- Tržište ne daje prave efekte kod **infrastrukturnih dobara** (saobraćaj, energetika, ekologija), kod **javnih i kulturnih dobara** (zdravstvo, obrazovanje, nauka, socijala), kao i kod djelatnosti **tipičnih monopola**
- Prema prevlasti kupca ili prodavca tržište se dijeli na” tržište kupca i” tržište prodavca”.
- **Sa aspekta trzisnih struktura tržište može biti:**
 1. **perfektno** (autonomnost ponašanja tržišnih subjekata, slobodan odnos P i T, ravnoteža Pi T, atomiziranost PiT, supstitivnost, slobodan protok kapitala, fleksibilnost cijena, selektivnost, transparentnost...) Perfektno tržište je više teorijska konstrukcija nego što djeluje u praksi.
 2. **imperfektno** . Ogranicena konkurencija, vlada monopol (duopol, oligopol) ili monopson (duopson, oligopson).

Kružni tok makroekonomskih aktivnosti u otvorenoj privredi (robni i novčani) tokovi između domaćinstava, preduzeća, države i inostranstva

• **Sa stanovista predmeta kupoprodaje postoje sljedeće vrste tržišta:**

1. trziste roba i usluga , 2. trziste faktora proizvodnje (kapital, rad, zemlja)
3. trziste novca i hartija od vrijednosti (HoV)

OSNOVNE FUNKCIJE TRŽIŠTA

1. **SELEKCIJA proizvodnje potrebnih proizvoda** (tržište vrši selekciju privrednih subjekata kroz proces konkurencije; oni koji imaju niže troškove proizvodnje ostvaruju veću zaradu, dok neefikasni proizvođači ne mogu svoje troškove da podmire na osnovu tržišne cijene, i posluju sa gubicima, tako da prije ili kasnije moraju napustiti ovu djelatnost)
2. **ALOKACIJA proizvodnih činilaca i resursa** (tržište omogućava razmjestaj (alokaciju) privrednih resursa na pojedine privredne aktivnosti u kojima se stvaraju neophodni proizvodi i usluge. Na osnovu kretanja cijena proizvoda u pojedinim djelatnostima, vlasnici privrednih resursa povlače svoje resurse iz djelatnosti sa lošom perspektivom poslovanja i ulažu ih u druge djelatnosti gdje su veće mogućnosti zarade)
3. **DISTRIBUCIJA** - Raspodjela novostvorene vrijednosti (dohotka); tržište formira cijenu faktora proizvodnje;
4. **INFORMATIVNA FUNKCIJA** (informacija o ponudi i tražnji za određenom robom utiče na nivo cijene koja se formira,

Superiornost tržišta u alokaciji ograničenih resursa

- 3 ključna pitanja u svakoj privredi:
 - **Šta, kako i za koga proizvoditi?**
- **ŠTO ĆE SE PROIZVODITI** određuje se veličinom kupovne moći potrošača, kao i visinom profita što će ga proizvođači ostvariti.
- **KAKO PROIZVODITI** određuje konkurencija među proizvođačima odnosno troškovi proizvodnje.
- **ZA KOGA PROIZVODITI** određuje se na tržištu proizvodnih faktora
- Odgovor treba da da **mehanizam spontane koordinacije i alokacije, odnosno tržište, kroz svoju selektivnu, alokativnu, distributivnu i informativnu funkciju**

4. FIJASKO TRŽIŠTA

Postavlja se pitanje koje su to **situacije u kojima tržište nije u stanju da na adekvatan način garantuje efikasnu alokaciju i korišćenje resursa ?**

Ove situacije su u ekonomskoj teoriji poznate pod nazivom: **fijasko tržišta (*market failures*)**.

- Ex post
- Zbog **kratkog vremenskog horizonta** posmatranja, tržište ne može „preuzeti” rizik donošenja stratezijskih razvojnih odluka
- Tržište je efikasnije kod **operativnih odluka**, koje se temelje na postojećim tržišnim informacijama
- Tržište se ne može suprotstaviti **neizvjesnostima** koje razvoj u budućnosti podrazumijeva

Fijasko tržišta

- Kada tržišni mehanizam ne uspijeva da efikasno alocira ukupne resurse?
- **DRUŠTVENA EFIKASNOST** = kada su obračunati eksterni troškovi i koristi
- **ALOKATIVNA EFIKASNOST** = kada društvo proizvodi robe i usluge koje potrošači traže, po minimalnim cijenama (resursi ne mogu biti raspoređeni bolje, u smislu da neki potrošači budu više zadovoljni, a da to ne proizrokuje da neki budu manje zadovoljni)
- **TEHNIČKA EFIKASNOST** = proizvodnja roba i pružanje usluga uz korišćenje minimuma resursa
- **PRODUKTIVNA EFIKASNOST** = proizvodnja roba i pružanje usluga po najnižoj cijeni faktora

- **FIJASKO TRŽIŠTA NASTAJE GDJE SU:**
 1. **nedovoljne informacije i znanje** (kada kupci posjeduju nizak nivo tehničkog znanja o robama, nedostatak tehničkih propisa i standarda, nedostatak marketinga, slaba predviđanja kretanja na tržištu, nemogućnost mjerenja stvarne produktivnosti..),
 2. **kada postoje različite robe** (nedostatak brendiranja, dizajn, informacija o robama),
 3. **nedovoljna mobilnost resursa** (rad, kapital, zemlja)
 4. **karakteristike tržišta** (postojanje monopola i oligopola, neformalni dogovori o cijenama i količinama, fiksiranje cijena, “simulacija” tržišta, barijere ulazu),
 5. **kada se robe ne mogu osigurati u dovoljnim količinama na tržištu,**
 6. kada postoje **eksterni efekti,**
 7. kada postoji izražena **nejednakost** u potrošnji

Objektivna ograničenja tržišta

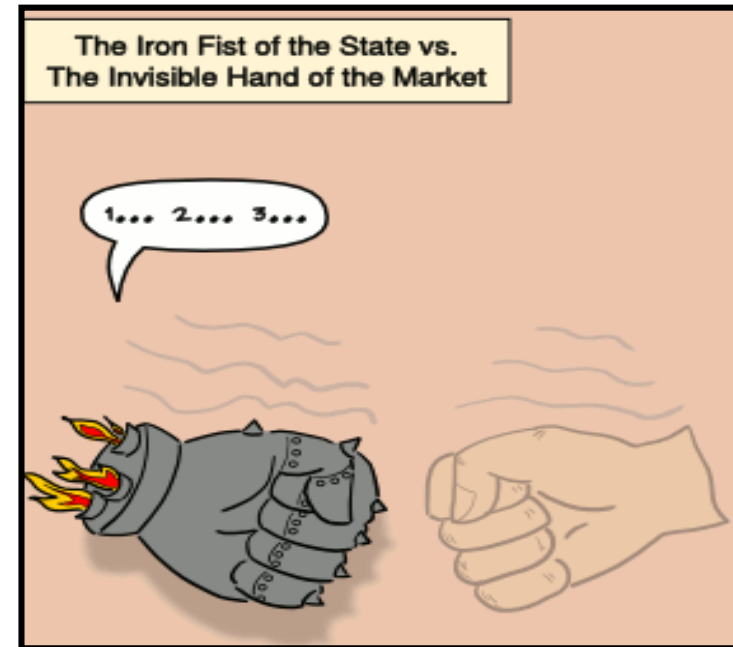
Tri ključne oblasti na kojima tržište neefikasno funkcioniše: **monopoli**, **eksterni efekti**, i **javna dobra** i **javna potrošnja**

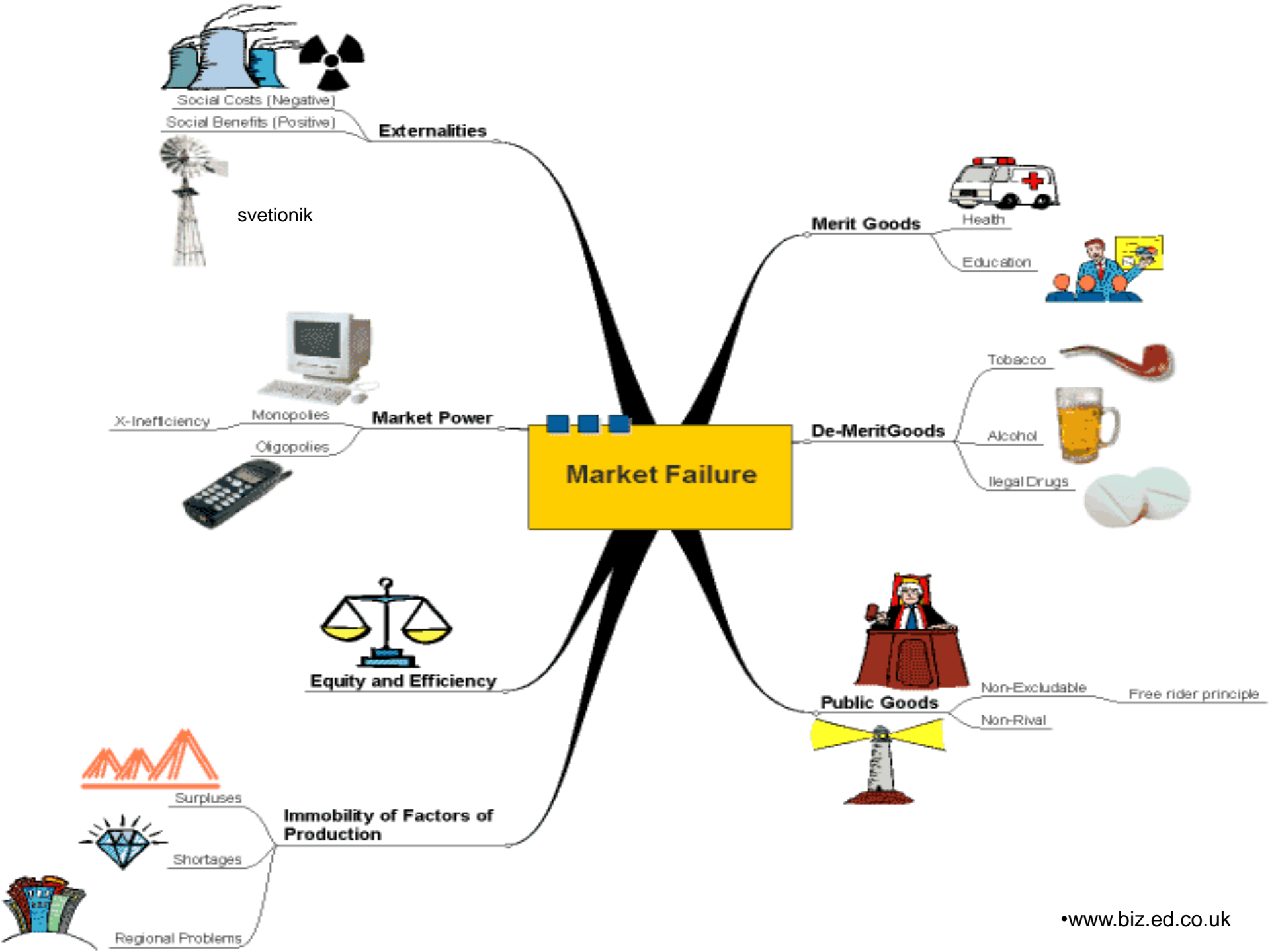
a) **MONOPOLI I OLIGOPOLI** - strukture čiji se uticaj uvećava paralelno sa rastućom transnacionalizacijom proizvodnje (zloupotreba položaja)

b) **EKSTERNI EFEKTI** - dejstvo pozitivnih i negativnih eksternih efekata u proizvodnji i potrošnji

c) **JAVNA DOBRA I JAVNA POTROŠNJA** (načini obezbjeđenja javnih dobara).

JAVNO DOBRO – svako dobro koje ima karakteristike neisključivosti i nekonkurentnosti, tj. koriscenje dobra od strane jednog pojedinca, ne isključuje i ne zakida drugoga u koriscenju istoga. Ima dvije osnovne karakteristike:

MONOPOLI I OLIGOPOLI

- Isključivi prodavac na nekom tržištu (**monopol**) ili isključivi kupac na nekom tržištu (**monopson**); oligopol (**nekoliko prodavaca**)
- Nastojeći da maksimiziraju profite, monopolisti utiču na **rast cijena**, dok se **količine** proizvedenih dobara **smanjuju** u odnosu na one koje bi karakterisale slobodnu konkurenciju (kontrola količina).
- Smanjenje količine proizvedenih dobara i održavanje obima na nivou nižem od optimalnog, ima za posljedicu pogrešnu alokaciju resursa na makroekonomskom nivou (**gubitak dijela potencijalne proizvodnje**)
- **Način regulacije monopola** – antimonopolsko zakonodavstvo, nacionalizacija, deregulacija, liberalizacija cijena u različitim sektorima

• **X-inefficiency** - predstavlja razliku između očekivanog ponašanja firmi kako to objašnjava ekonomska teorija (minimiziranje dugoročnih prosječnih troškova, maksimiziranje profita) i istraživanog ponašanja firmi u **stvarnom** životu.

- Empirijska istraživanja pokazuju da veliki broj firmi ne proizvodi motivisan navedenim razlozima, što se često dešava u uslovima nesavršene konkurencije i u slučajevima monopola, kada tehnička efikasnost nije postignuta (zbog nedostatka konkurentskog pritiska).

• EKSTERNI TROŠKOVI

- troškovi neke ekonomske odluke prema drugima;
- donosioci odluka ne uzimaju u obzir troškove koji negativno utiču na društvo
- (zagadjivanje, gust saobraćaj, oštećenje ozonskog omotača, pojava alkoholizma, anti-socijalnog ponašanja, nasilje izazvano drogama, loši uslovi stanovanja u pojedinim zonama..)

• EKSTERNI PRIHODI

benefiti drugih kao rezultat odluke tj. rada druge strane; neki proizvodi i neke odluke utiču na rast blagostanja drugih (**javni transport**, edukacija i trening, zdravstveno obrazovanje, preventivna medicina, sakupljanje otpada, održavanje zgrada, red i poredak).

Suma benefita društva je veća nego što je benefit onoga koji je odluku donio ili nešto proizveo.

• **Pojava eksternalija** predstavlja tipičan **primjer sukoba pojedinačnog i javnog interesa**, odnosno odstupanja od optimalne alokacije resursa u Paretovom smislu

JAVNA DOBRA I JAVNA POTROSNJA

JAVNO DOBRO – svako dobro koje ima karakteristike neisklucivosti i nekonkurentnosti, tj. koriscenje dobra od strane jednog pojedinca, ne isklucuje i ne zakida drugoga u koriscenju istoga. Ova dobra tržište teško može obezbijediti koliko je potrebno.

- Dvije osnovne karakteristike javnih dobara:

- **nekonkurentnost (nerivalnost) javnih dobara, “Non-rivalry”** - javno dobro raspoloživo za jednog učesnika istovremeno je podjednako raspoloživo i za sve ostale učesnike (tzv. kolektivna potrošnja).

Relativno veliki eksterni, društveni, benefiti, u odnosu na trošak – društveno poželjna djelatnost, ali neprofitabilna za ponuđače na tržištu – npr. saobraćajni znaci na putu, odbrana zemlje, zaštita od požara i poplava.

Nasuprot – konkurentna dobra se kupuju po trzisnim cijenama

- **neisključivost javnih dobara “Not-excludability”** – iz zajedničke potrošnje javnog dobra praktično je nemoguće isključiti učesnike koji ne plaćaju troškove finansiranja tog javnog dobra (npr. brana protiv poplava);
- osobe koje plaćaju za benefite određenog “dobra”, ne mogu spriječiti druge da takođe u njemu uživaju ; raspoloživo za sve učesnike, kolektivno trošenje; 16 (problem besplatnog jahanja – *free rider*) – npr. ulična rasvjeta

NEADEKVATNOST PRIHODA ZA PROIZVODNJU **ODREDJENIH ROBA I PRUŽANJE ODREDJENIH USLUGA**

- Razlikujemo dvije kategorije roba gdje tržište ne daje adekvatne informacije:
- **“MERIT GOODS”** (mjerljiva dobra) – neke robe/usluge mogle bi biti obezbjeđene na tržištu, ali potrošači ne bi mogli da ih priušte ili ne osjećaju potrebu da ih kupe – stoga ih tržište ne može proizvesti u količinama koliko društvu treba
- Sportski objekti, obrazovne ustanove (osnovne i srednje škole, fakulteti..) domovi zdravlja, hitna pomoć, bolnice – to bi sve moglo biti obezbijeđeno na tržištu, ali da li bi najveći broj ljudi mogao da ih priušti?
- **“DE-MERIT GOODS”** (nemjerljiva dobra) – dobra koja društvo previše proizvodi, dobra i usluge koje se proizvode i plasiraju na tržištu, ali koja nisu u našem najboljem interesu – npr. duvan, alkohol, ali i ilegalna trgovina drogom i kockanje.

NEJEDNAKA RASPODJELA DOHODAKA

- Tržište određuje raspodelu dohodaka na osnovu konkurencije i djelovanje ponude i tražnje, a ne na osnovu etičkih principa pravedne raspodjele.
- Efikasna upotreba resursa ne mora da bude pravedna, ali često visoka nejednakost u raspodjeli dohodaka ozbiljno ograničava efikasno korišćenje resursa.

Equality vs. efficiency

Trade-off i politicki programi

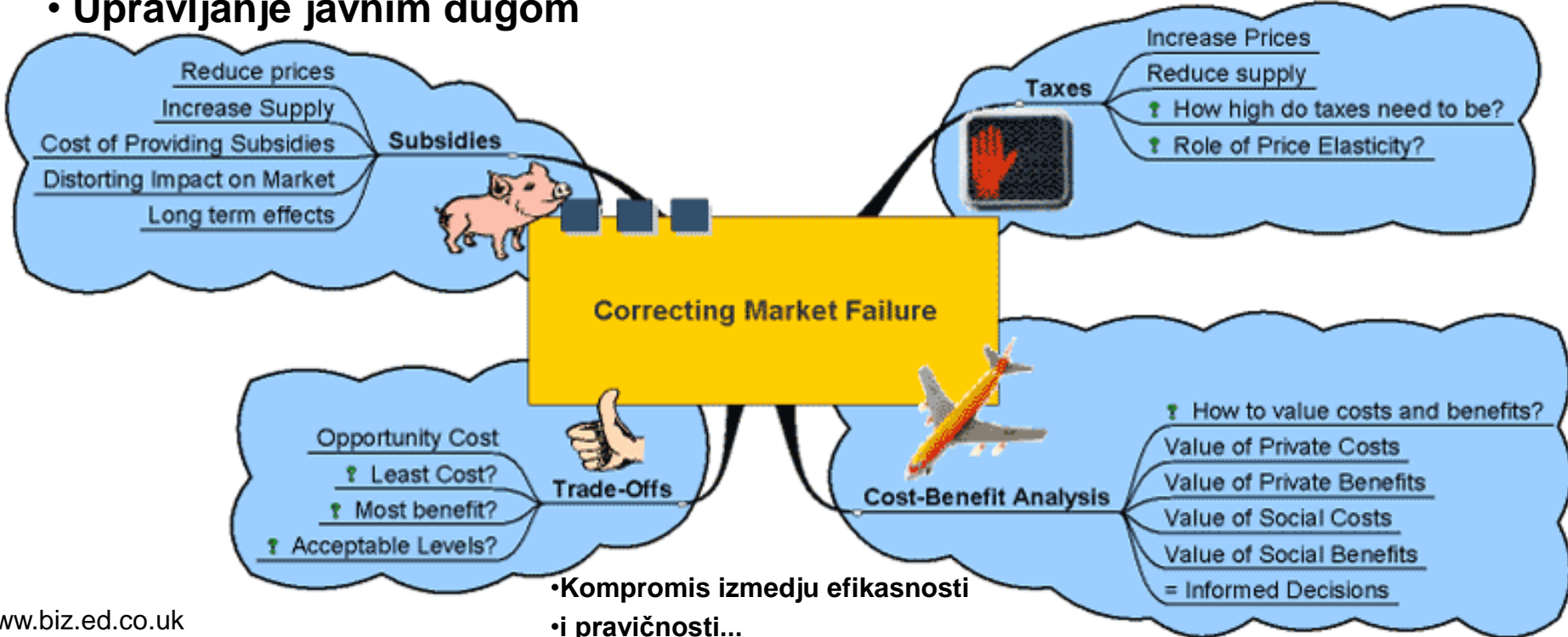
- **Ekonomska efikasnost i socijalna pravednost**

su dvije dimenzije složenog i u osnovi krajnje konfliktnog fenomena upravljanja privrednim razvojem. U suštini svaki koncept politike privrednog razvoja se temelji na **pogodbi (trade off-u)** između efikasnosti i pravičnosti.

- **Kriterijume pravičnosti** definišu, pored ostalog, programi političkih partija na vlasti
- Podsystem svjesnog upravljanja u svakoj privredi funkcioniše pod okriljem određene **političke strukture**
- **Redistributivna intervencija** smanjuje ekonomsku efikasnost
- Do početka aktuelne svjetske ekonomske krize (**2008**), najveći broj savremenih tržišnih privreda je preferirao ekonomsku efikasnost i zalagao se sa reafirmaciju važnosti **spontanog upravljačkog podsystema u alokaciji proizvodnih resursa**
- **Kriza je ponovo otvorila pitanje redefinisavanja uloge države** i njeno pojačano prisustvo u periodu krize i postepenog (neizvjesnog) oporavka

Mjere koje preduzima država za ublažavanje neefikasnosti tržišta

- Red i poredak, zakonodavstvo i institucije
- Zaštita vlasničkih prava
- Porezi
- **Subvencije** (podrška proizvođačima da proizvode više nego što bi inače proizvodili)
- **Regulatori** za pojedine oblasti, **Zabrana** određenih djelatnosti
- **Pozitivna diskriminacija**
- **Preraspodjela dohotka**
- **Makroekonomska politika, stabilizaciona i razvojna politika**
- **Upravljanje javnim dugom**

Uloga države i njen uticaj na kvalitet makroekonomske performanse (zakonski okvir, stabilizacija, alokacija i preraspodjela)

- **Zaštita prava svojine, obezbjeđenje slobode preduzetništva, vođenje adekvatne monetarne i devizne politike.**
- **Socijalna funkcija države, aktivna socijalna politika**
- **Država zapošljava značajan procenat radnosposobnog stanovništva**, pa svaka njena odluka o visini zarada u javnom sektoru djeluje i na kvalitet poslovanja privatnog sektora u cjelini.
- Država je selektivna u izmirenju svojih obaveza, a tipičan je i primer monopsoniste i u mogućnosti je da obezbjedi stalne **popuste** kod mnogobrojnih kupovina dobara za vlastite potrebe. Sve to u konačnoj instanci utiče na kvalitet privređivanja privatnog sektora.
- **Državna potrošnja je važna komponenta agregatne tražnje**, a država je takođe značajan **isporučilac** pojedinih proizvodnih faktora privatnom sektoru.
- **Politikom cijena javnih dobara**, ali i poslovnom politikom javnih preduzeća u državnom vlasništvu, utiče se na profitabilnost privatnog sektora u cjelini.
- Država posjeduje **regulativnu moć** koja je od izuzetnog uticaja na formiranje cijena proizvoda i usluga u privatnom sektoru. Stavovi države o zaštiti prava zaposlenih, kao i sklopljeni ugovori sa sindikatima imaju očigledne implikacije na visinu zarada zaposlenih u privatnom sektoru.
- Država takođe **koncipira makroekonomsku politiku**, nameće različite **poreske obaveze** drugim ekonomskim učesnicima i slično.
- Od fundamentalne važnosti za privredni razvoj može biti i državna **regionalna politika**, kao i **spoljnotrgovinska politika**.
- Takođe, uticaj države na **formiranje očekivanja** je daleko najizraženiji.
- Država je najodgovornija u sprovođenju **politike zaštite životne sredine i principa održivog razvoja**.
- Državni sektor je u jedinstvenoj mogućnosti da se **zadužuje**, kao i da **otplaćuje dugove**, odnosno da preuzima brojne aktivnosti koje su ekvivalentne povećanju količine novca u opticaju.
- Konačno, državni sektor može usvojiti **obrazac ponašanja** koji se razilazi sa striktnim ekonomskim načelom za koje se pretpostavlja da stoji kao pozadina ponašanja u drugim sektorima

Pregled najčešćih intervencija države: država može popraviti neke nedostatke tržišta (P. Samuelson, 1992)

Nedostaci "nevidljive" ruke	Intervencija države	Primjeri državne politike
NEEFIKASNOST		
Monopol	Intervencija na tržištu	Antimonopolski zakon, Osnivanje agencije za zaštitu konkurencije, kontrola državne pomoći
Eksternalije	Intervencija na tržištu Pregovaranje, odgovornost, standardi, porezi	Zakoni protiv zagađivanja, pušenja... Definisanje standarda, porezi, subvencije
Javna dobra	Subvencije vrijednih aktivnosti	Nacionalna odbrana, svjetionici... Osnivanje posebnih javnih preduzeća za upravljanje javnim dobrima od opšteg interesa
NEJEDNAKOST		
Neprihvatljive nejednakosti dohodaka i bogatstva	Preraspodjela dohotka	Progresivno oporezivanje dohotka i bogatstva Programi podrške; Socijalna politika
MAKROEKONOMSKI PROBLEMI		
- konjunktorni ciklusi - visoka inflacija - nezaposlenost	Stabilizacija pomoću makroekonomskih politika	Monetarna politika (npr. promjene u novčanoj masi); Fiskalna (npr. porezi i struktura javne potrošnje); Programi samozapošljavanja;
DINAMIKA PRIVREDNOG RASTA (NEDOVOLJNA DINAMIKA PRIVREDNOG RASTA)		
Spor ekonomski rast	Stimulisanje rasta	Investiranje u obrazovanje, smanjivanje budžetskih deficita, povećanje nacionalne stope štednje; investicije u infrastrukturu (kapitalni budžet)

Nacionalno, regionalno i svjetsko tržište

- Proizvodjači – trgovci – potrošači
- **Prema geografskom prostoru** na kome se odvija kupoprodaja robe, tržište dijelimo na:
 1. **Nacionalno**
 2. **Regionalno**
 3. **Svjetsko**
- Prema vrsti robe koje se na njemu razmjenjuje (tržište čelika, pamuka, vune...radne snage..HoV..)
- Veliki automatski regulator cjelokupne društvene proizvodnje
- Skup svih robno-novčanih transakcija između subjekata
- **lokalno tržište** karakteriše ponuda i tražnja na užem lokalnom području (grad, opština)
- Nacionalno tržište prerasta u **otvoren nacionalni ekonomski prostor** koji se uključuje u MPR i jača međunarodnu saradnju

Veličina tržišta i ekonomska snaga: izabrane zemlje i EU

ZEMLJA i stanovništvo 2017	GDP, current prices, mlrd. USD	Structure of GDP in world GDP		GDP/pc, current prices, intl. USD	
		2010	2017	2010	2017
Brazil (209 mil st. – 2,7%)	2.140,94	3,30%	2,75%	10.816	10.308
China (1.409 mil st. -18,7%)	11.795,29	9,30%	15,14%	4.382	8.480
India (1.339 mil st. – 17,7%)	2.454,46	2,40%	3,15%	1.475	1.850
Russia (144 mil st. -1,9%)	1.560,70	2,30%	2,00%	11.445	10.885
Turkey (80,7 mil st. – 1,07%)	793,69	1,20%	1,02%	10.475	9.826
Montenegro (0,62 mil)	4,19	0,01%	0,01%	6.684	6.718
Japan (127 mil st. – 1,7%)	4.841,22	8,70%	6,21%	44.673	38.281
USA (325 mil – 4,3%)	19.417,14	23,30%	24,92%	48.310	59.609
EU (510 mil st. – 7%)	16.139,05	25,90%	20,71%	30.388	40.874
TOTAL (7,5 mlrd stan.)	77.928,03	100%	100%		

• International Monetary Fund, World Economic Outlook Database, April 2017

• <https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2017/01/weodata/index.aspx>

- Važno je zapamtiti: 1.000 miliona je milijarda, a na engleskom jeziku se kaže „billion“.
- 1.000 milijardi je bilion, a na engleskom jeziku se kaže „trillion“.
- U našem jeziku se bilion rijetko koristi, već se broji u milijardama.

Nacionalna tržišta

- **nacionalno tržište (unutrašnje ili domaće)** predstavlja skup regionalnih tržišta u okviru jedne zemlje, pri čemu domaća ponuda ne mora biti usmjerena na domaću tražnju, već može biti usmjerena i na svjetsku tražnju. Domaća tražnja se također može zadovoljavati iz inostranih izvora, a ne samo iz domaće ponude
- **Nacionalna tržišta su različite ekonomske snage:**
- Postoje **džinovska tržišta**, poput tržišta SAD (oko 310 miliona stanovnika i oko 14.657 mlrd \$ BDP u 2010. godini), zatim Kine, Japana, Nemačka, Rusije, Indije, Brazila i dr.
- Postoje i **tržišta srednje veličine** (Poljska, Indonezija, Egipat i dr.).
- I konačno, veoma **mala tržišta**.

Regionalna tržišta

- Regionalna tržišta predstavljaju grupisanje određenog broja zemalja radi zajedničkog vođenja **spoljnotrgovinske, razvojne i ekonomske politike** (djelimično ili u cjelini) prema drugim zemljama
- EU - 28, 507 mil stanovnika, jedinstvena spoljnotrgovinska i carinska politika
- NAFTA (SAD, Kanada, Meksiko)
- MERCOSUR
- CEFTA

EU – najveće regionalno tržište

- **Osnovni instrumenti zajedničke trgovinske politike Unije:**
 1. **Zajednička tarifa (carina)** prema trećim zemljama, tj. zajednička vanjska carina (Common external tariff - CET),
 2. **Mehanizmi zaštite trgovine** (trade defence instruments - TDI): anti-damping, politika protiv subvencija i zaštitne mjere
 3. **Regulativa o trgovinskim barijerama** (Trade barriers regulation - TBR), kao mehanizam za rješavanje trgovinskih barijera na izvoznim tržištima
 4. **Zelena knjiga za javne konsultacije** (2006)
- **Zajednička trgovinska politika ima tri ključne dimenzije:**
 1. Multilateralna – WTO – Doha pregovori,
 2. Bilateralna – sporazumi o slobodnoj trgovini (Free Trade Agreement, FTA)
 3. Unilateralna – GSP - Generalni sistem povlastica

- **Dampingom** se smatra prodaja proizvoda porijeklom izvan EU po cijeni nižoj od cijene na domaćem (ne-EU) tržištu ili ispod troškova proizvodnje.
- **Mjere protiv subvencija** namijenjene su zaštiti proizvođača iz EU od subvencioniranog uvoza, a za njihovo pokretanje moraju biti ispunjena **tri uslova**:
 1. da su posebne subvencije dodijeljene društvu, industriji ili grupi društava/industrija;
 2. da je nanijeta šteta industriji EU, pri čemu je šteta npr. gubitak tržišnog udjela, smanjenje cijena koje donose pritisak na proizvodnju, prodaju ili dobit, i
 3. da takve mjere nisu protivne zaštiti "interesa Unije" što podrazumijeva da troškovi za EU zbog preduzimanja mjera moraju biti srazmjerni koristima.
- **Zaštitne mjere** primjenjuju se kao privremena ograničenja uvoza u slučaju da je domaća industrija ozbiljno oštećena ili ugrožena zbog porasta uvoza.

Svjetsko tržište

- **Sistem ukupnih odnosa kupaca** određene zemlje (svjetska tražnja) i **prodavaca iz različitih zemalja** (koji određenu robu nude pod različitim uslovima), a prodaje onaj koji ponudi najbolje uslove prodaje
- Sve zemlje se povezuju preko svjetskog tržišta, a ono djeluje univerzalno i čini ih medjusobno **zavisnim**
- Svjetsko tržište uvijek otkriva krize i disproporcije u svjetskoj proizvodnji
- Kapitalizam XVII vijeka prvi put stvara pojam **jedinstvenog** svjetskog tržišta
- **Regionalizacija** svjetske privrede (trend)
- **Faktori jačanja svjetskog tržišta:**
 1. **Tehnološki progres, međunarodna specijalizacija i podjela rada**, masovna proizvodnja, tržišni viškovi,
 2. **Razvoj komunikacija i saobraćaja**
 3. **Razvoj TNK** - viska produktivnost, ekonomičnost i rentabilnost, masovna, diversifikovana, kvalitetna i jeftina proizvodnja
 4. **Razvoj banaka, berzi** i slobodan protok kapitala

FORMIRANJE CIJENA I RASPODJELA VRIJEDNOSTI

- Nacionalne ekonomije su **djelovi jedinstvenog svjetskog tržišta**
- Poredjenje domaćih sa svjetskim cijenama
- Robe za različitim porijeklom, cijenama proizvodnje i prodajnim cijenama – razmjena roba, raspodjela “svjetskog” profita
- **Razmjena na svjetskom tržištu je uvijek neekvivalentna**, slabiji gube, snažniji, sa većom produktivnošću i nižim troškovima, dobijaju više
- **Svjetska cijena** je cijena kupoprodaje robe, usluga i sl. koja je formirana u uslovima svjetske konkurencije
- Primarni proizvodi realizuju se u uslovima koncentrisane tražnje, dok se industrijski proizvodi realizuju u situaciji koncentrisane ponude
- **SLOBODAN PROTOK ROBA, USLUGA, LJUDI I KAPITALA** – 4 osnovne tržišne slobode (slobodan protok znanja kao “peta” sloboda)
- Sporazumi u cilju regulisanja svjetskog tržišta

Važno!

Sporazumi u cilju regulisanja svetskog tržišta

- 1) dugoročni bilateralni i multilateralni međudržavni sporazumi o ekonomskoj saradnji;
- 2) kartelski sporazumi o maksimalnoj proizvodnji, izvoznim kvotama i cijenama zemalja izvoznica (OPEC – izvoznice nafte, npr.);
- 3) sporazumi o maksimalnim uvoznim kvotama u pojedine zemlje (samoograničenje izvoza, uvozne kvote npr. u EU);
- 4) sporazumi o tampon stokovima (buffer-stock
- 5) sporazumi o međunarodnim organizacijama (WTO, MMF, IBRD) i sl.
- 6) sporazumi o zaštiti od rizika, pošto se na svjetskom tržištu trguje radi ostvarivanja profita, ali su mogući i veliki gubici i rizici, koje je nužno osigurati.

Globalizacija svjetske privrede - pojam-

- **Objektivan proces integracije** i tehnološkog povezivanja svijeta, uvijek pod pritiskom politike i subjektivnog faktora najsnažnijih snaga u svijetu
- **Osposobljavanje država i preduzeća da posluju po svjetskim standardima**, kriterijumima i uslovima u proizvodnji, trgovini, finansijama, tehnologiji
- Globalizacija se najčešće **mjeri** učešćem međunarodne trgovine u GDP određene zemlje, učešćem nacionalnih u svjetskim finansijskim transakcijama i učešćem FDI određene zemlje u svjetskom toku investicija
- Globalizacija vodi **novom svjetskom poretku**
- Relativizuju se nacionalne privrede i nacionalni suvereniteti

Globalizacija svjetske privrede

- “U osnovi, to je **čvrsta integracija** zemalja i naroda svijeta do koje dolazi ogromnim smanjenjem **troškova transporta i komunikacija**, kao i rušenjem vještačkih barijera za protok **roba, usluga, kapitala i znanja**, i (u manjoj mjeri) ljudi preko granice”

Joseph Stiglic, “Protivurječnosti globalizacije”

Globalizacija svjetske privrede

- Nosilac globalizacije je **kapital** koji se kreće, i koji se između zemalja kreće po zakonu **uvećanja profita**
- TNK i tehnološki razvoj su omogućili globalizaciju, a liberalizacija joj je otvorila put

Globalizacija obuhvata:

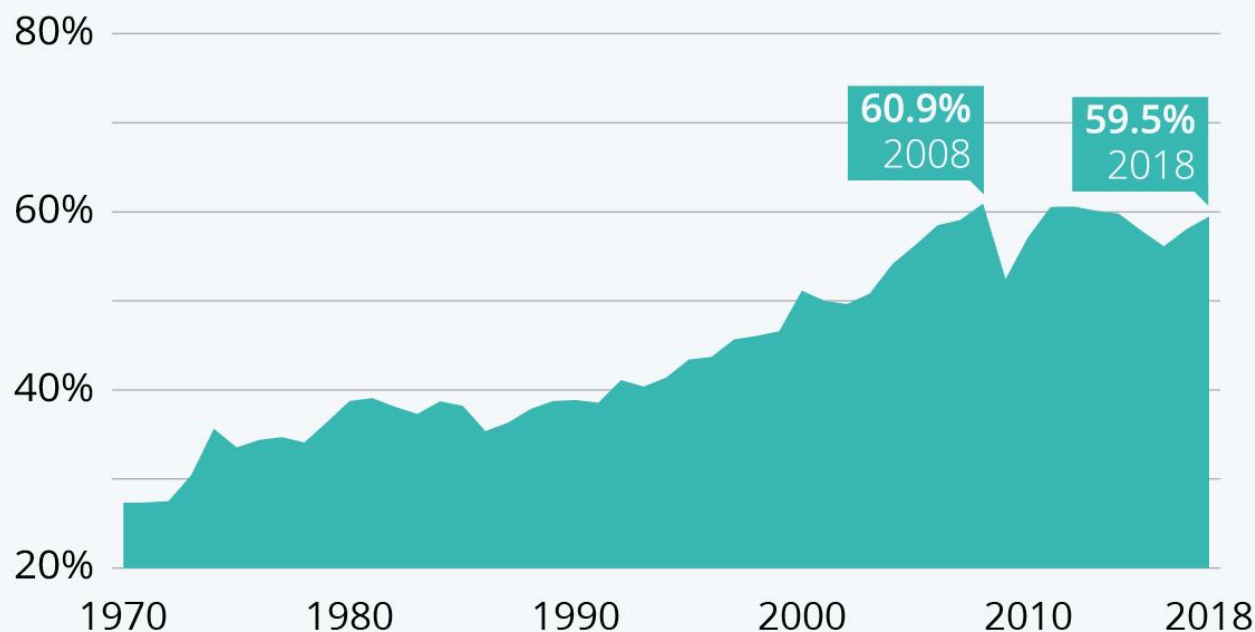
1. Globalizaciju tržišta i liberalizaciju trgovine
2. Globalizaciju poslovanja TNK
3. Globalizaciju finansijskih tokova
4. Globalizaciju tehnologije i
5. Slobodu kretanja ljudi

Globalizacija se može mjeriti:

- učešćem međunarodne trgovine u BDP-u određene zemlje – ovaj se indikator često naziva i **koeficijent globalizacije** (otvorenosti i uključenosti) jedne nacionalne ekonomije u svjetsko tržište. Predstavlja učešće ukupne trgovine (uvoza i izvoza) u BDP-u jedne zemlje.. U literaturi ovaj indikator naziva se i tzv. **stepen otvorenosti nacionalne ekonomije**.
- nivo globalizacije možemo posmatrati i kroz učešće nacionalnih u svjetskim **finansijskim transakcijama** i
- učešće FDI određene zemlje u **svjetskom toku investicija**.

Has Globalization Passed Its Peak?

Global trade volume as a percentage of GDP since 1970*

* Trade is the sum of exports and imports of goods and services measured as a share of gross domestic product.

Source: World Bank

statista

- Svjetska trgovina
- u strukturi
- ukupnog BDP-a svijeta
- porasla je
- sa **4,6%** 1870. g
- na cca **27%** nakon
- 100 godina

- **U septembru 2020.** godine svijet broji oko **7,84 mlrd stanovnika.**
- Nominalni BDP u 2019. godini procijenjen je na 87,265 **triliona \$**, a nominalni GDP/pc – 11.160 \$.
- Milionera ima oko 24 miliona, tj. oko **0,31% stanovnika zemlje.** Zajedno, milioneri širom svijeta posjedovali su **50% globalnog bogatstva** u 2019. g.! Ovaj broj je utrostručen, u poslednje dvije decenije.
- Oko 10% svjetske populacije živi ispod 2 \$ dnevno (2015, procjena WB).
- <https://bhrt.ba/broj-milionera-u-svijetu-utrostrucen/> Studija Boston Consulting Group (BCG).
- Važno je zapamtiti: 1.000 miliona je milijarda, a na engleskom jeziku se kaže „billion“. **1.000 milijardi je bilion, a na engleskom jeziku se kaže „trillion“.** U našem jeziku se bilion rijetko koristi, već se broji u milijardama.

Tok stranih direktnih investicija (FDI flows)

- U 2012. godini prvi put 52% FDI ide u zemlje u razvoju (više nego u RZ!);
- 9 od 20 najvećih „primaoca“ FDI su zemlje u razvoju i tranzicione ekonomije (prve su SAD, od ZUR: Kina, Hong Kong/Kina, Brazil, Britanska djevičanska ostrva, Singapur, Rusija, Čile, India, Indonezija, Kolumbija, Kazahstan. Od RZ tu su i: UK, Australija, Kanada, IE, LU, ES, FR i SE;
- SDI iz ZUR dostigle su 1/3 ukupnih FDI.
- 7 od 20 najvećih investitora su ZUR: *Kina* je , poslije SAD i Japana, postala treći najveći investitor na svijetu. Slijede: *Hong-Kong/Kina*, UK, Njemačka, Kanada, Ruska Federacija (tranziciona ekonomija), Švajcarska, *Britanska djevičanska ostrva*, Francuska, Švedska, *Južna Koreja*, Italija, *Meksiko*, *Singapur*, *Čile*, Norveška, Irska i Luksemburg

Globalizacija svjetske privrede

- **PREDNOSTI:**

- Jačanje svjetske ekonomije
- Rast produktivnosti i životnog standarda
- Liberalizacija, slobodan protok roba, ljudi, usluga, kapitala – brži razvoj
- Rast konkurencije, ali i konkurentnosti

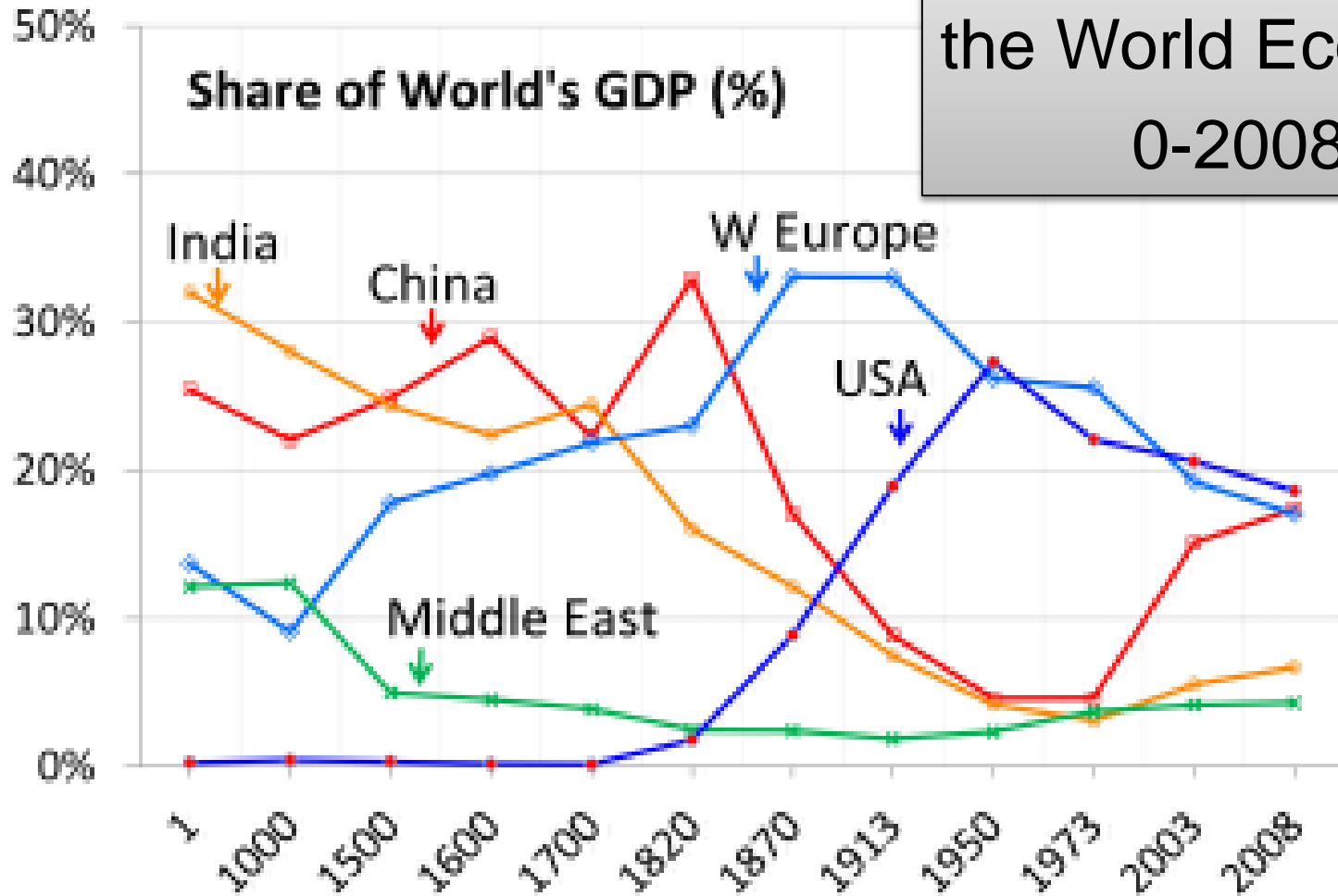

- **NEDOSTACI:**

- Produblјivanje jaza izmedju bogatih i siromašnih
- Nametanje obrazaca ekonomskog razvoja od strane najjačih država i TNK /dovodjenje u pitanje političkog i ekonomskeg suvereniteta ekonomski siromašnih zemalja/
- Nemilosrdno izbacivanje viška RS, eksploatacija i socijalni problemi
- Prepuštanje mnogih p-ća stranim kompanijama
- Nametanje kulturnih obrazaca i načina života ekonomskih supersila

DODATAK:

Contours of
the World Economy
0-2008

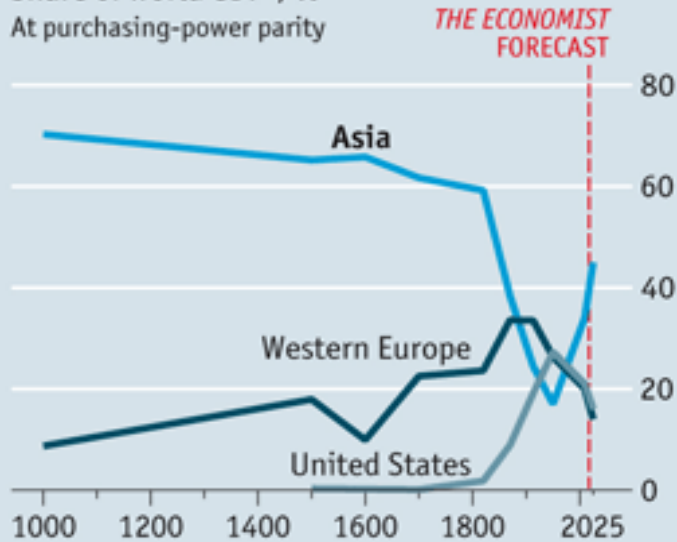

The global contribution to world's GDP by major economies from 1 AD to 2008 AD according to **Angus Maddison's** estimates (2007)

How to think about China?

The sun rises again

Share of world GDP*, %
At purchasing-power parity

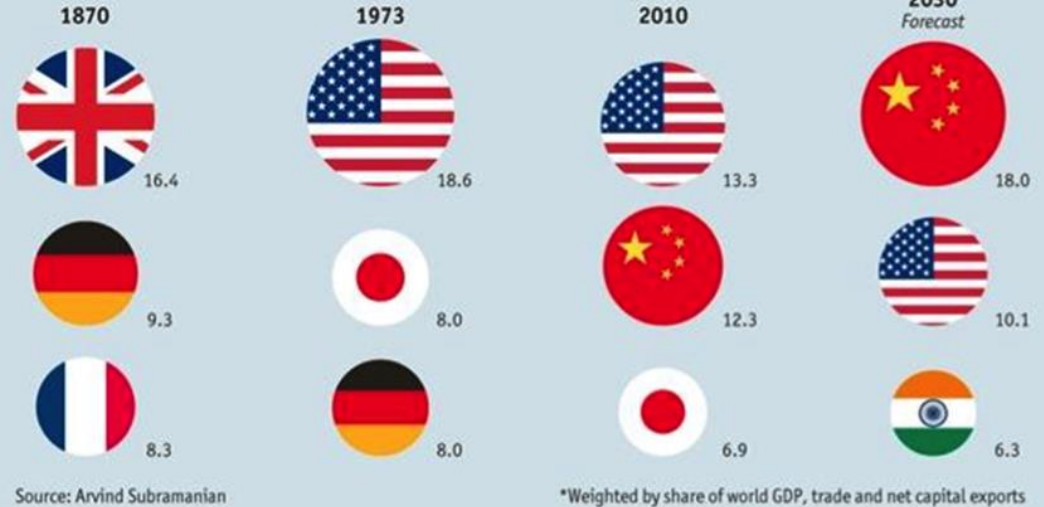

•Source: The Economist (2010).

Top three countries by economic dominance

% share* of global economic power

•Source: The Economist (2011).

UK, DE, FR

US, JP, DE

US, CN, JP

CN, US, India

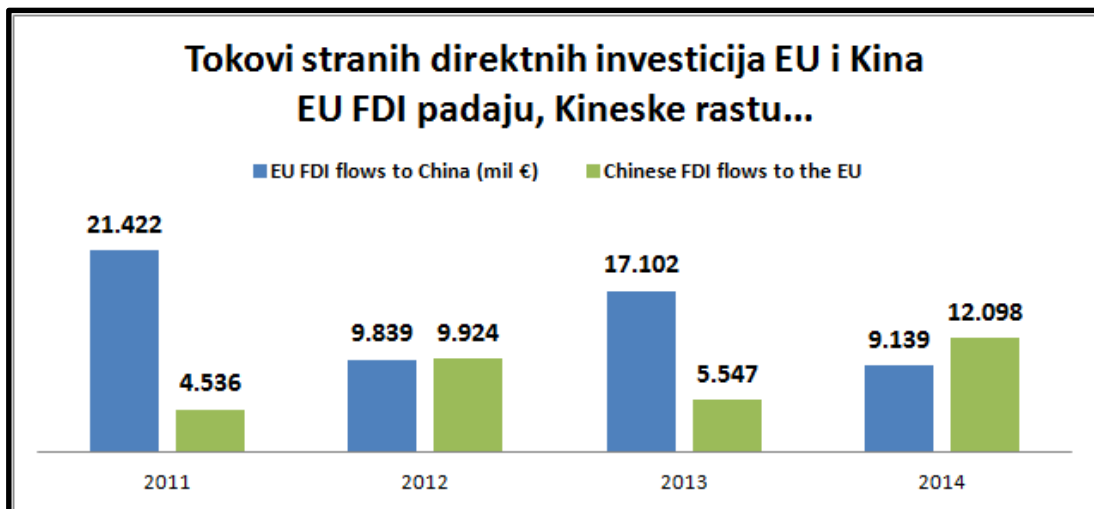
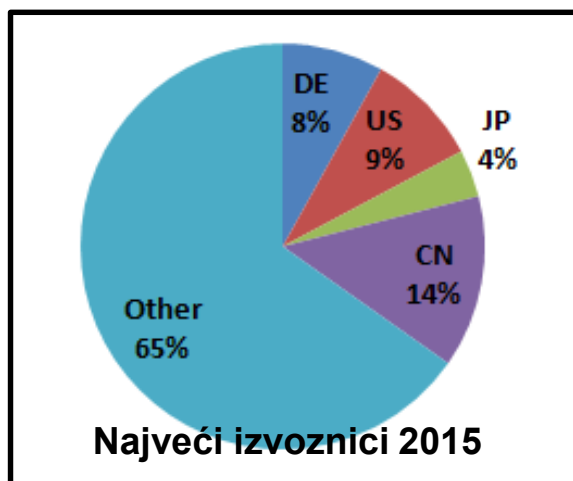
GLOBAL ECONOMIC POWER as mix of: 1. Demography, 2. Convergence and 3. "Gravity" model of trade, which assumes that commerce between countries depends on their economic weight and the distance between them.

China's economic might will overshadow America's sooner than people think. Prof [Subramanian](#) combines each country's share of world GDP, trade and foreign investment into an index of economic "dominance".

- China possesses **6 % of global land area** on which it has to **feed over 20 % of the global population** – resource constraints, huge population!
- Wen Jiabao (2011): "Every benefit and achievement in China is **divided by 1.3 billion people**, while every problem is **multiplied by 1.3 billion people.**"

China & EU

CEE represents **less than 10%** of China-EU trade & FDI!

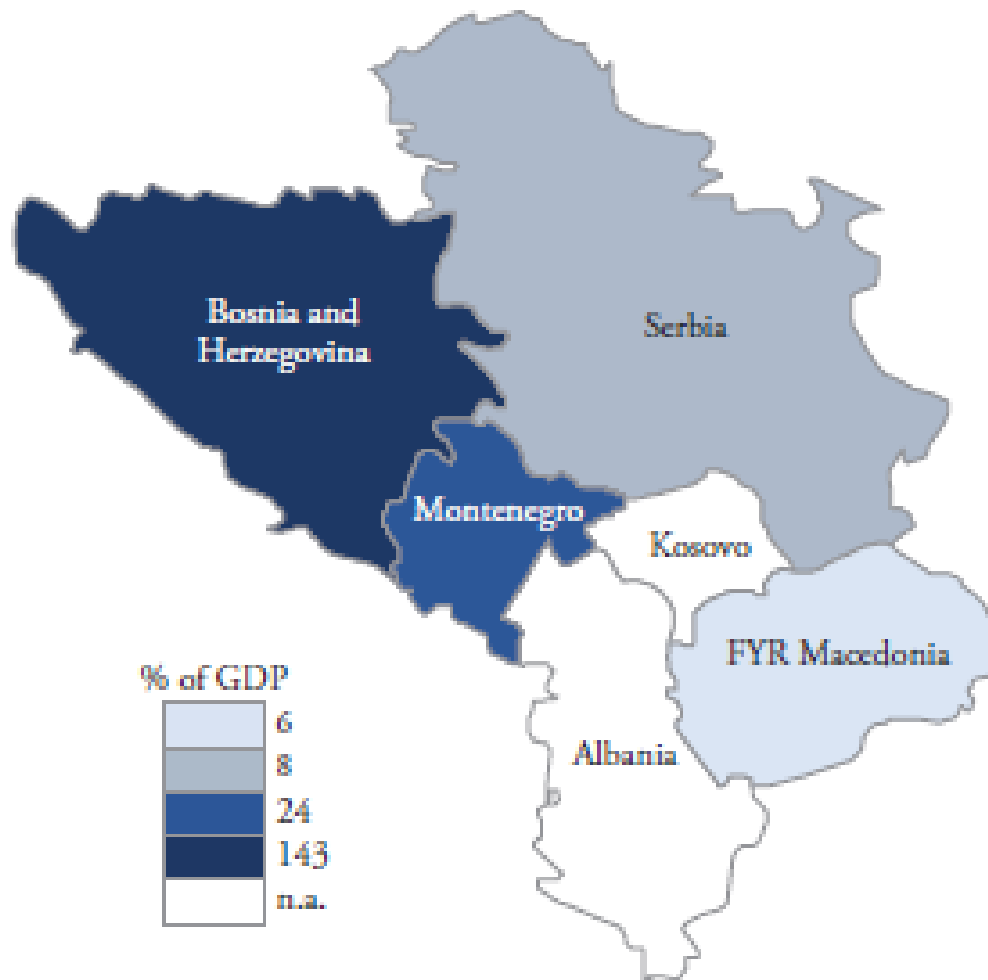
Robna trgovina	IZVOZ iz EU u Kinu		UVOZ iz Kine u EU		BALANS
	2014	%	2014	%	2014
Total - stepen pokrivenosti uvoza izvozom samo 55%	164.737		302.455		-137.718
Primarni proizvodi (hrana, piće, sirovine, energija)	16 863	10%	7 320	2%	9 543
Prerađeni proizvodi: hemikalije, mašine, ostali prerađeni proizvodi	141 900	86%	293 867	97%	-151 967
Ostalo	5 974	4%	1 267	0%	4 706

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
KINA U STRUKTURI UKUPNE SPOLJNE TRGOVINE EU											
Exports - UČEŠĆE IZVOZA U KINU U UKUPNOM IZVOZU	5.1%	4.9%	5.5%	5.8%	6.0%	7.5%	8.4%	8.8%	8.6%	8.5%	9.7%
Imports - UČEŠĆE UVOZA IZ KINE U UKUPNOM EU UVOZU ROBE	12.6%	13.6%	14.3%	16.1%	15.7%	17.4%	18.6%	17.1%	16.3%	16.6%	18.0%

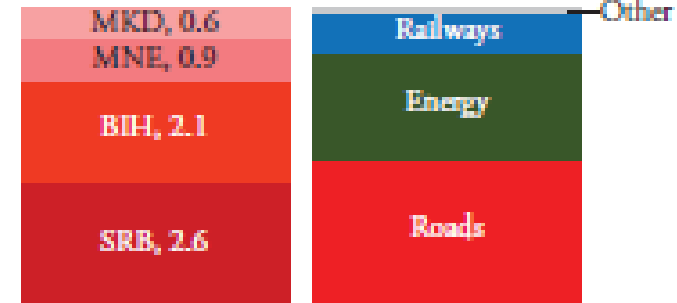
Najveći svjetski izvoznici i uvoznici (2016)

Rank	Exporters	Value	Share	Rank	Importers	Value	Share
		Mlrd \$	%			Mlrd \$	%
1	China	2098	13,2	1	United States of America	2251	13,9
2	United States of America	1455	9,1	2	China	1587	9,8
3	Germany	1340	8,4	3	Germany	1055	6,5
4	Japan	645	4,0	4	United Kingdom	636	3,9
5	Netherlands	570	3,6	5	Japan	607	3,7
6	Hong Kong, China	517	3,2	6	France	573	3,5
7	France	501	3,1	7	Hong Kong, China	547	3,4
8	Korea, Republic of	495	3,1	8	Netherlands	503	3,1
9	Italy	462	2,9	9	Canada b	417	2,6
10	United Kingdom	409	2,6	10	Korea, Republic of	406	2,5
11	Belgium	396	2,5	11	Italy	404	2,5
12	Canada	390	2,4	12	Mexico	398	2,5
13	Mexico	374	2,3	13	Belgium	367	2,3
14	Singapore	330	2,1	14	India	359	2,2
15	Switzerland	303	1,9	15	Spain	309	1,9
16	Spain	287	1,8	16	Singapore	283	1,7
17	Russian Federation	282	1,8	17	Switzerland	269	1,7
18	Chinese Taipei	280	1,8	18	Chinese Taipei	231	1,4
19	United Arab Emirates a	266	1,7	19	United Arab Emirates a	225	1,4
20	India	264	1,7	20	Turkey	199	1,2

China's Involvement on the WB (2018)

Total project value financed by China €6.2 billion

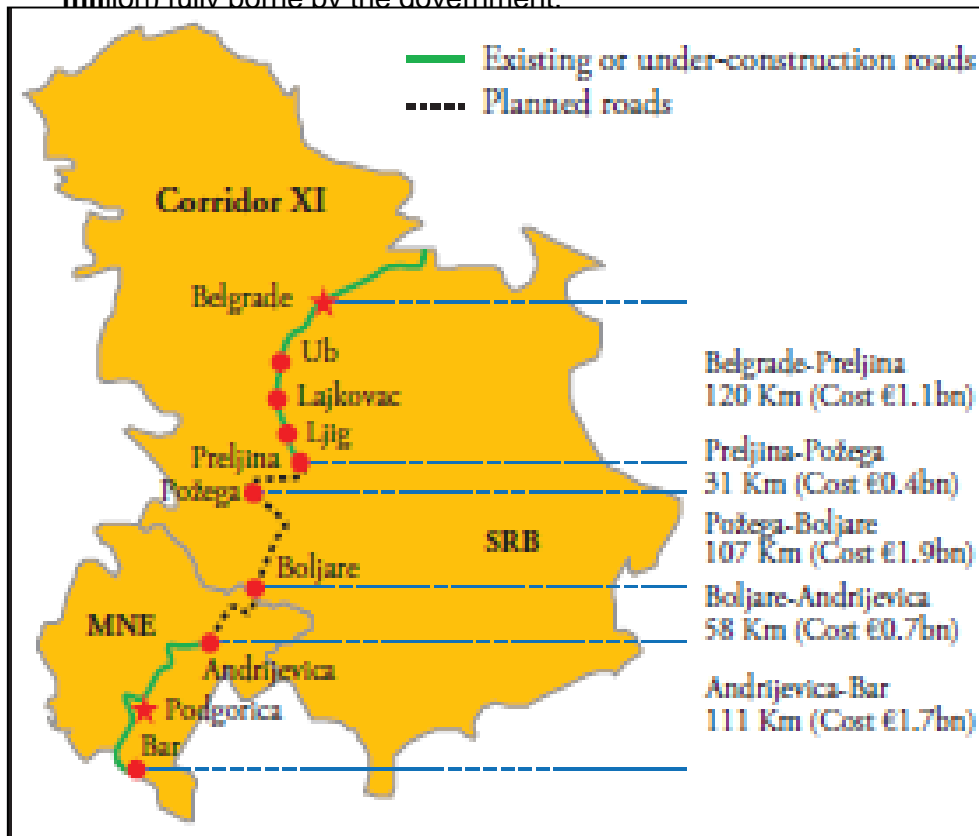

Country	Project
SRB	Danube bridge Belgrade-Budapest high-speed railway 350 MW unit at the Kostolac thermal power plant Sections of the European motorway XI (to MNE)
BIH	Banja Luka (Split motorway) 45 MW unit at Tuzla thermal power plant 350 MW Banovici thermal power plant 300 MW Stanari thermal power plant
MNE	Renewal Ship Fleet European motorway XI (to SRB)
MKD	Railways modernization-European corridor X Motorway construction
ALB	European motorway XIII (to MKD) Industrial park I Durres

Sources: EBRD.

Montenegro: Highway Project, Corridor XI

- The Bar-Boljare Highway is a three-phase project to connect Montenegro's main southern seaport to Serbia's road network. The key motivation for this large project is the need to improve regional connectivity. The highway is part of Montenegro's plans to integrate the Montenegrin transport network with those of neighboring countries to boost tourism and trade, improve road safety, and strengthen national security; The project was undertaken **against the advice of IFIs**, which projected economic returns to be low.
- Montenegro's **public debt risks** are becoming unsustainable. The first phase of the project—which is the only one budgeted, contracted, and currently under implementation—will cost about a quarter of GDP, crowding out other essential capital spending and posing major fiscal sustainability risks.
- Given the large additional cost of the** two remaining phases, estimated at about €1.2 billion, their implementation could be considered only if the authorities are able to secure mostly concessional financing for the project.
- The estimated **low economic return on the investment**, due to a higher-than-projected cost per kilometer (because of geological challenges) and the lower expected traffic, calls for concessional financing to ensure the financial viability of the project.
- Separately**, the economic return of the project would improve if Serbia builds the connecting road. But plans to complete the Požega-Boljare stretch are far from certain due to high costs.
- Cost overruns are significant due to the realization of **currency risks**. The cost of the first phase has increased significantly as the dollar loan contract was not hedged against the foreign exchange rate risk, which led to a **25 percent increase in costs (€1 billion versus €809 million)** fully borne by the government.

	Section	Length (Km)	Cost (€ mil.)	Contractor (country)
SRB	Surčin-obrenovac	18	209	China
	Obrenovac-Ub	26	338	China
	Ub-Lajkovac	13	...	Serbia
	Lajkovac-Ljig	24	...	China
	Ljig-Preljina	40	308	Azerbaijan
	Peljina-Požega	31	370	...
	Požega-Boljare	107	1,900	...
MNE	Boljare-Andrijevica	58	731	...
	Andrijevica-Manteševo	21	295	...
	Manteševo-Smokovac	41	810	China
	Smokovac-Farmac	18	233	...
	Farmac-Durmani	31	404	...
	Total			6,000